

Preučevalci panjskih končnic ugotavljajo, da se na njih pojavlja več kot 600 oziroma 700 različnih motivov. Nekateri izmed njih so izredno redki. Mednje sodi tudi panjska končnica, ki je nastala po karikaturi “Na sv. Miklavža dan” iz Alešovčevega satiričnega lista *Brencelj* (1869–1886). Panjska končnica je bila najbrž izdelana v Goetzlovi podobarski in slikarski delavnici, ki je poleg bolj znane Layerjeve slikarske delavnice delovala v Kranju. Tako kot člani slikarske družine Layer so tudi Goetzlovi (npr. Karol Goetzl (1816–1892) in Alojzij Goetzl (1820–1890)) poleg večjih slikarskih in drugih naročil slikali tudi panjske končnice. Omenjena končnica je v privatni lasti v Tržiču.

Zanimivo je zgodovinsko ozadje končnice oziroma karikature. Časnikar, dramatik, pripovednik, satirik in urednik prvega slovenskega satiričnega lista *Brencelj* Jakob Alešovec (1842–1901) se je leta 1872 znašel na zatožni klopi zaradi v svojem listu objavljenega prispevka “Pes in sodnik ali kako se je gospod Čuček spekel”, v katerem je zapisal, da je adjunkt Čuček (pomožni uradnik na sodišču) deloval pristransko, saj naj bi bil “nagnjen” na nemško stran. S tem je Alešovec znova dregnil v nacionalna nasprotja med Slovenci in Nemci v tedanji avstrijski deželi Kranjski. Porotno sodišče je Alešovca obsodilo na dva meseca zavora v ljubljanskem preiskovalnem zaporu na Žabjeku. Zapor na kazen Alešovcu ni pretirano škodila, saj mu je bil priznan status “političnega zločinca”, zato je bil deležen nekaterih ugodnosti. Kasneje se je hvalil, da je v tem času uspel napisati devet iger.

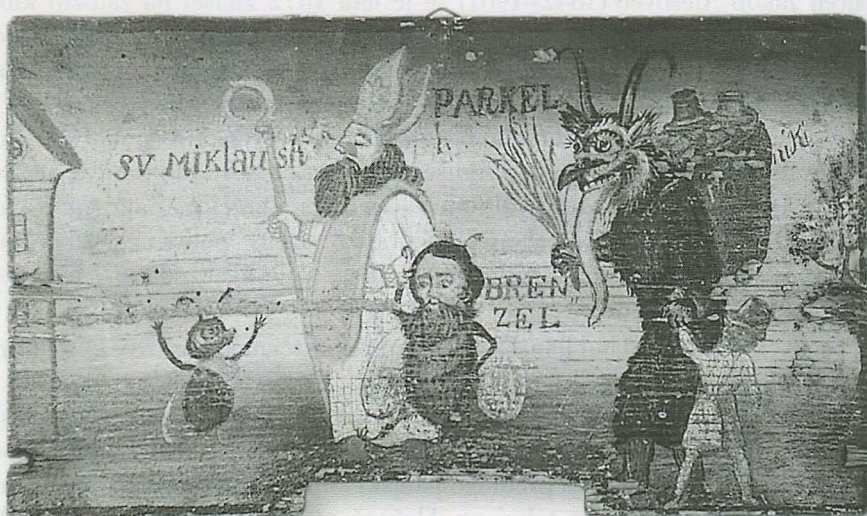
Svojo obsodbo pred ljubljanskim porotnim sodiščem je Alešovec komentiral s pesmico in vrsto satiričnih besedil in *Brencelju*, knjižico “Ričet iz Žabjeka” iz leta 1873 in karikaturami, ki jih je po njegovih napotkih narisal neznani dunajski risar. V 23. številki *Brencelja* iz leta 1872 je bila objavljena karikatura “Na sv. Miklavža dan”, ki je služila za predlogo panjski končnici. Kakovostna in skrbno narisana karikatura je izšla takoj po Alešovčevi vrnitvi z Žabjeka. Panjska končnica bi torej lahko nastala leta 1872 ali nekoliko pozneje.

Karikatura in končnica se le malenkostno razlikujeta. Slikar panjske končnice je natančno povzel razporeditev vseh upodobljenih oseb, vendar je

Na sv. Miklavža dan.

Karikatura "Na sv. Miklavža dan", Brenclj št. 23, 1872.

Kopija panjske končnice "Na sv. Miklavža dan", izdelana v delavnici mojstra domače obrti Jerneja Kosmača v Tržiču (foto Matej Kosmač).

prizor nekoliko razpotegnil in ga iz interiera prestavil v pokrajino, upodobljeno v zelenih in rumenkastih tonih, ki se na levi strani zaključí s stavbo in na desni z drevesom. Večino oseb je opremil tudi z imeni (sv. Miklaush, Brenzel, parkel, porotniki).

Karikaturo v Brenclju spremlja daljši komentar, ki nam pojasni izbor upodobljenih oseb. Na skrajni levi je prikazan “Mladi Brenclj”, ki se je razveselil prihoda sv. Miklavža, ki drži za roko urednika Alešovca. “*Vidiš ‘Brencljček’, ker si mi pridno molil, prinesel sem ti nekaj, kar nisem prinesel nobenemu drugemu otroku,*” nagovarja Miklavž Mladega Brenclja. Jakob Alešovec se na vseh karikaturah pojavlja kot pravi “brenclj” z žučelčjim telesom in krili ter karikirano človeško glavo, zato so ga pogosto imenovali tudi Brenclj-Alešovec. Za Miklavžem in Brenclj-Alešovcem stoji parkelj (hudobec, peklenšček, hudič). “*Joj, joj, ata, ata! Kaj pa oni črni mož za vami? Ali vas bo zopet vzel? Ali je po mene prišel?*” se je parkeljna z dolgim jezikom, rogovi in “miklavževko” (šibo) v roki prestrašil Mladi Brenclj. “*Nič se ga ne boj, za-te ne mara. To je parkelj, ki je nabasal porotnike v koš in državnega pravdnika seboj vzel,*” mu zatrjuje Brenclj-Alešovec. Napis na košu, ki ga nosi parkelj, nam pove, da so v košu porotniki, ki so obsodili urednika Brenclja. Iz koša pravzaprav gledajo samo njihovi klobuki, med katerimi so tudi cilindri, ki so v tem času veljali za simbol nemštva. Mladega Brenclja zanima, zakaj je parkelj vzel s seboj porotnike in državnega pravdnika (pravdnika). “*Ham, ham! Moliti niso hoteli. Jih bom že jaz naučil. Ham, ham!*” mu je pojasnil kar sam parkelj.

Panjska končnica ni edini primer prenašanja motivnih predlog, ki bi izvirale iz ilustriranega satiričnega lista, časnika, grafičnega lista, lepaka ipd., na panjske končnice (npr. kmeta, ki se pulita za kravo, hudič brusi babi jezik, babji mlin, boj za hlače, krojači, debeli gostilničar). Zanimiva je zlasti kot primer satirične upodobitve konkretnega, v slovenski kulturni zgodovini dokumentiranega dogodka in predstavlja svojevrstno potrditev priljubljenosti Alešovca in njegovega satiričnega lista. Zaradi redkosti motiva se je mojster domače obrti Jernej Kosmač iz Tržiča odločil izdelati kopije panjske končnice. V družinski delavnici Kosmač, kjer se s slikanjem motivov ukvarja mojstrova snaha Tanja Kosmač Zalašček, so do sedaj naredili kopije že okrog 80 motivov.